

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

1. Sotsiaalvaldkondlik pädevus

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
- 2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
- 3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlike väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
- 4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
- 5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
- 6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
- 7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

2. Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonna õppeained on ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus. Õppeainete nädalatundide jagunemine kooliastmeti on määratud Suure-Jaani Kooli õppekava üldosa tunniarvust plaanis. Ainevaldkonna valikainena on Suure-Jaani Koolis 5. klassis KIVA väärtuskasvatuse tund.

3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse-tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse toimetulekut iseendaga, lähikonnas ning ühiskonnas. Kodanikuks olemist määratletakse kui võimet tegutseda vastutustundliku kodanikuna ja

osaleda ühiskonnaelus. Sotsiaalse pädevuse ruumilisele haardele lisandub ajaline/ajalooline mõõde.

Õppe korraldamisel lähtutakse Eesti riikliku iseseisvuse tunnustamisest, eesti kultuuri traditsioonide, Euroopa ning maailma kultuuri ja teaduse põhisaavutuste väärtustamisest ning riikliku õppekava üldosas sätestatud põhimõtetest.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus loomib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas. Inimeseõpetuse eesmärk on toetada õpilase sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arengut, õppides tundma ennast, kujundama vastutustundlikult oma suhteid, olema terviseteadlik, aus, hooliv ja õiglane. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud sotsiaalsest võrdsusest, võrdväärsusest ning naiste ja meeste võrdõiguslikkusest.

KiVa tundides õpitakse kiusamise vastu võitlemise viise. Tundides arutletakse, tehakse rühmatöid, rollimänge ja vaadatakse lühifilme kiusamise kohta. Teemad varieeruvad alates lugupidamisest inimsuhtes kuni kiusamise peatamise võteteni. Mitmed tunnid keskenduvad sellele, milline võib olla grupi roll kiusamise kestmajäämisel või peatamisel; õpilased mõtlevad erinevate kiusamisele vastu hakkamise viiside üle ja harjutavad neid.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused aktiivse kodaniku kujunemiseks ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil oma tundeid väljendada, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Omandatakse teadmisi majandusest, tööturust, maksundusest, õpitakse tegema otsuseid rahatargalt ja vastutustundlikult. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa võrdõiguslikkuse, sh soolise võrdõiguslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning märkab ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete

seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Õpilane omandab tõhusad oskused ja valmisoleku ühiskonnaellu sekkuda ja olla edukas elukestvas õppes ja tööturul.

Õppesisu valib aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud teadmised, oskused ja hoiakud, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatavad.

4. Üldpädevuste kujundamine

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained. Arendatakse oskust enda heaolu kõrval teisi arvestada, seista õigluse ja erinevate inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete eest.

Enesemääratluspädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus. Käsitletavate teemade ja läbi kasutatavate meetodite areneb õpilaste suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga ja inimsuhetes tekkivaid probleeme.

Õpipädevus. Ajaloos on lisaks koosõppimisele rõhk iseseisval info otsimise ja tõlgendamise oskusel, inimeseõpetuse ja ühiskonnaõpetuse tundides arendatakse koostööoskust.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõigis valdkonna õppeainetes õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõenduspõhiseid otsuseid. Loetakse graafikuid ja tabeleid. Tervisekäitumise teema toetub teadmiste loodusteadustest.

Ettevõtlikkuspädevus. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd, viia alustatu lõpule, võtta arukaid riske ja kasutada loovaid lahendusi.

Digipädevus. Sotsiaalaineid õppides kasutatakse digivahendeid teabe otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Suurendatakse teadlikkust digivahendite rakendamisega kaasneva võimalikest terviseriskidest ja internetiturvalisusest. Saadud teavet rakendatakse ühiskonna probleemide üle arutledes ja arvamust avaldades. Digitaalset sisu luuakse või koostatakse kooskõlas autoriõigustega ning osatakse kasutada digivahendeid individuaalses ja ühisloomes.

5. Ainevaldkonna õppeainete lõiming teiste ainevaldkondadega

Sotsiaallained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Paljud tundides

kasutatavad õppematerjalid (filmide, videod, internetileheküljed ja -keskkonnad) on võõrkeelsed.

Matemaatika. Rakendatakse oskust arvandmeid esitleda ja tõlgendada, probleeme seada ja sobivaid lahendusstrateegiaid leida, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida ning loogiliselt arutleda, põhjendada.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse, üleilmastumist.

Tehnoloogia. Lisaks tehnoloogiavahendite kasutamisele õppeprotsessis õpitakse tundma infotehnoloogia väärkasutamise tagajärgi ja tehnoloogia mõju ühiskonna arengule.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid. Teadmised ja oskused disainivaldkonnas toetavad esitluste, plakatite jm õppeülesannete valmimist.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana.

6. Läbivate teemade rakendamine

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskust ja hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest, tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuproгноosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel. Taotletakse, et õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja

väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades põhikooli lõpuks esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning on kaasatud kohaliku kogukonna tegemistesse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis ja tunneb paikkonna kultuurilist eripära.

Teabekeskkond. Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning kommunikatsioonieetikast.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Õpetatakse kasutama tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt, et tulla toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises keskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ja tunneb esmaabivõtteid.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes järgib reegleid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

7. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Õppetegevus on õppijakeskne, toetab õpimotivatsiooni hoidmist ja õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaks õppijaiks ning loovaks ja kriitiliselt mõtlevaks ühiskonnaliikmeks, kes suudavad teha valikuid ja võtta vastutust oma õppimise eest.

Põhikoolis õppetegevust kavandades ja korraldades teevad õpetajad koostööd, seejuures:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, valdkonnapädevusest, kooliastme lõpuks taotletavatest teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning õpitulemustest ja kooli õppekavas sätestatud õppesisust, kooliastmete õppe ja kasvatuses rõhuasetustest ning lõimingust teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) arvestatakse didaktika nüüdisaegsete käsitluste ja ainevaldkonnas toimunud arenguga, võetakse arvesse kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 3) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätkaks piisavalt aega puhkuseks ja huvitegevusteks;
- 4) arvestatakse õpilaste eelteadmisi, huvisid, individuaalseid eripärasid ja võimeid, kasutatakse diferentseeritud ja sobivat pingutust nõudvaid ülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud ja õpilasele tähenduslikku käsitlust, reageeritakse õpi- ja eluraskustele, pakutakse õpiabi ja tuge õpivalikutest;
- 5) võimaldatakse nii individuaalset, paaris- kui ka rühmas õpet, kujundatakse õpiharjumusi ja -oskusi, suunatakse tegema valikuid;
- 6) kaasatakse õpilasi õppetegevuste kavandamisse, võetakse aega eesmärkide ja taotletavate õpitulemuste saavutamise viiside ja hindamiskriteeriumide läbiarutamiseks ning refleksiooniks;
- 7) rakendatakse uurivat õpet ja kasutatakse mitmekesiseid ja kombineeritud õppemeetodeid ning aktiivsust, loovust, koostööd ja tagasisidet soodustavaid

õppetegevusi, laiendatakse õpilaste teadmisi, arendatakse oskusi ja kujundatakse hoiakuid;

- 8) rakendatakse ja kasutatakse info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õppekeskkondi, õppematerjale ja -vahendeid;
- 9) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga, et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane, õpilasele eakohane ja tähenduslik.

Õppetegevuse kaudu laiendatakse ainevaldkonna teadmisi ja kujundatakse oskusi. Ajalooõpetus on valdavalt uurimispõhine, kasutatakse esmaseid ja teiseid allikaid. Kõikides sotsiaallainetes tuleb lisaks põhiteemadele käsitleda ka ühiskonnas asetleidvaid muutusi ning kasutada õppe ilmetamiseks näiteid ümbritsevast elust.

8. Hindamise alused

Õpitulemuste hindamise aluseks on Suure-Jaani Kooli õppekava üldosas sätestatud hindamise korralduse põhimõtted. Hindamisel kasutatakse kujundavat ja kokkuvõtvat hindamist. Kujundava hindamise puhul keskendutakse eelkõige õpilase arengu võrdlemisele tema varasemate saavutustega. Kokkuvõtval hindamisel võrreldakse õpilase saavutusi taotletavate õpitulemustega.

9. Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õpest klassis, kus on internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise ja rümatöö organiseerimise võimalus. Kool võimaldab korraldada õpet väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus jm). Korraldab

küalislektorite loenguid. Klassiruumis kasutatakse ainekava eesmäärke toetavaid ja riiklikus õppekavas loetletud õppematerjale ja -vahendeid.

Ainekava

Inimeseõpetus

Õppe- ja kasvatusesmärgid I kooliastmes

I kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümbolikat, olulisi inimesi ja paiku;
- 2) väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse;
- 3) mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel;
- 4) teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused;
- 5) mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 6) tunneb liiklusreegleid;
- 7) teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust;
- 8) märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi;
- 9) mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust;
- 10) teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida;
- 11) teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana;
- 12) suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse;
- 13) oskab oma tervist hoida;
- 14) teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest;
- 15) oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist;
- 16) oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi;
- 17) teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana;
- 18) mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles.

Õpitulemused I kooliastmes

3. klassi lõpetaja:

- 1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
- 2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümbolikat;
- 3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
- 4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;

- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
- 7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 9) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
- 11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- 12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
- 14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 16) demonstreerib õpitu olulisust üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- 18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 19) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 21) leiab infot erinevatest allikatest;
- 22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
- 27) teab, et vägivallal on eri vormid;
- 28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 29) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 30) demonstreerib õpitu olulisust abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral;
- 31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
- 33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
- 35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- 38) selgitab ja demonstreerib õpitu olulisust esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
- 40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

2. klassi inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Mina

Õpilane:

- 1) kirjeldab oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha;
- 2) teab, et inimesed erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 3) väärtustab iseennast ja teisi;
- 4) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 5) mõistab viisaka käitumise vajalikkust.

Õppesisu

Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Oma tugevuste (sh tunnused, omadused ja tegevused) välja toomine. Positiivse suhtumine endasse ja teistesse. Kehalised

muutused ja austus erinevate kehade ja sugude suhtes. Sallivus. Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine.

Õpitulemused

Mina ja tervis

Õpilane:

- 1) toob näiteid tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
- 2) nimetab mõningaid haiguse tunnuseid;
- 3) teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte;
- 4) teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Õppesisu

Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport. Abi saamise võimalused.

Õpitulemused

Mina ja minu pere

Õpilane:

- 1) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
- 2) selgitab oma sõnadega, mida tähendab kohuse- ja vastutustunne ning toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Õppesisu

Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Pereliikmete tegevus ja rollid. Hoolitsemine, abistamine, kaasamine ja pereliikmetega arvestamine. Vastutus, õigused ja kohustused peres, koolis ja lähiümbruses.

Õpitulemused

Mina: aeg ja asjad

Õpilane:

- 1) selgitab oma sõnadega, mida tähendab aja kulg ja seis;
- 2) selgitab isiklike ja kogukonnas kasutatavate asjade väärtust lähtudes nende loomiseks ja/või ehitamiseks tehtust;
- 3) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
- 4) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
- 5) sõnastab enda õppimise eesmärged ja seostab neid enda huvidega;
- 6) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega.

Õppesisu

Aeg. Aja planeerimine. Mina ja asjade väärtus teiste väärtuste seas. Erinevad meeled oma õpitegevuse ja vaba aja tegevuse kavandamisel. Oma õpitegevuse eesmärkide seos oma huvide ja võimetega. Oma igapäevavalikute seos oma tuleviku eesmärkidega.

Õpitulemused

Mina ja kodumaa

Õpilane:

- 1) tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi;
- 2) oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti;
- 3) leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha;
- 4) tunneb kodukoha sümboolikat;
- 5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
- 6) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
- 7) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
- 8) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja ning väärtustab oma seotust kodukoha kultuuripärandiga.

Õppesisu

Eesti - minu kodumaa. Kodukoht. Eesti pealinn. Eesti Vabariigi sünnipäev. Eesti president. Eesti vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Oma kodukoha olulised paigad ja inimesed. Eesti rahvakombed ja tavad minevikus ja tänapäeval. Kodukoha inimeste tavad ja

kombed. Oma klassi tavad. Sallivus erinevustesse. Enda roll tavade ja kommete hoidja ja kandjana.

3. klassi inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Mina

Õpilane:

- 1) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
- 2) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
- 3) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
- 4) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.

Mina ja tervis

Õpilane:

- 1) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
- 2) selgitab ja demonstreerib õpituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
- 3) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.

Mina ja teised

Õpilane:

- 1) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
- 2) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
- 3) demonstreerib õpituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
- 4) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
- 5) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
- 6) märkab liiklusohutlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
- 7) teab, et vägivallal on eri vormid;
- 8) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
- 9) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;
- 10) demonstreerib õpituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral;
- 11) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust.

Mina: teave ja asjad

Õpilane:

- 1) loetleb erinevaid teabeallikaid;
- 2) leiab infot erinevatest allikatest;
- 3) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
- 4) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
- 5) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
- 6) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
- 7) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine;

Õppesisu

Mina. Mina ja endasse suhtumine. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Lapse turvalisus. Lapse õigused ja kohustused. Lapse kaitse.

Mina ja tervis. Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis. Liikumine ja tervis. Tervislik toitumine. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras. Kahjulikud harjumused.

Mina ja meie. Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Minu käitumise mõju ja tagajärjed. Vastutus. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohusetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.

Mina: teave ja asjad. Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine meediakeskkonnas. Fantaasia ja reaalsuse eristamine. Reklaami ja meediaga seonduvad ohud. Raha. Raha teenimine, kulutamine, laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine. Heategevus. Säästmine ja kulutamine kogukonnas.

Mina ja kodumaa. Selgitab skeemi järgi haldusüksuste seoseid oma kodukohas. Leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid. Nimetab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid. Kirjeldab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid. Väärtustab oma

kodumaad. Küla, vald, linn, maakond. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Eesti vabariigi ja kodukoha sümbolid. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist;
- 2) väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv;
- 3) mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 4) on loov ja ettevõtlik;
- 5) on iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest;
- 6) kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena;
- 7) teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid;
- 8) mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi;
- 9) teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust;
- 10) mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest;
- 11) mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust;
- 12) teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida;
- 13) väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele;
- 14) teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi;
- 15) mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.

Õpitulemused II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 7) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- 10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;

- 11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
- 15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 18) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 21) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 26) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemalist infot, järgides autoriõigust;
- 33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt une kvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 41) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 42) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
- 44) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

5. klassi inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
- 2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
- 3) nimetab murdeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
- 4) toob näiteid erinevast arengutempost murdeas;
- 5) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
- 6) kirjeldab, kuidas kaaslaste võivad mõjutada otsustamist;
- 7) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 8) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 9) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
- 10) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;
- 11) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
- 12) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest tervise teemat infot, järgides autoriõigust;
- 13) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
- 14) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
- 15) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
- 16) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
- 17) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
- 18) selgitab, miks on normid, sh liikluseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
- 19) demonstreerib õpitu olukorras esmaabi võtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
- 20) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele.

Õppesisu

Tervis. Tervise olemus. Tervist mõjutavad tegurid. Tervise hindamine.

Tervislik eluviis. Tervisliku eluviisi komponendid. Päevakava. Keha puhtus. Karastamine.

Vaimne tervis. Vaimse tervise komponendid. Positiivne mõtlemine.

Tervislik toitumine. Minu toiduvalik ja mis seda mõjutab. Tervisliku toitumise põhimõtted. Minu tervislik päevamenüü.

Kehaline aktiivsus. Kehalise aktiivsuse vormid. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted. Enesetestimine. Sobiva spordiala valik. Tippsport.

Sooline areng. Küpsemine. Kehaline areng ja muutused suhetes vastassugupoolega.

Uimastid. Uimastite liigitus, üldisloomustus ja mõju organismile. Käitumine uimastitega seotud olukordades.

Õnnetusjuhtumid. Õnnetusjuhtude vältimine. Ohutu käitumine koolis, kodus, tänaval ja teistes avalikes kohtades.

Esmaabi. Esmaabi põhimõtted ja oskused tegutsemiseks. Esmaabi erinevates olukordades. Koduapteek.

Haigused. Enamlevinud haigused ja nende ennetamine. Nakkuslikud ja mittenakkuslikud haigused. Allergia. Vaktsineerimine. AIDS. Meditsiiniabi. Sinu kui abistaja õigused ja kohustused.

Keskkond ja tervis. Tervislik elukeskkond. Füüsilised ja psühhosotsiaalsed tingimused tervise tagamiseks.

6. klassi inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
- 2) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
- 3) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
- 4) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
- 5) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
- 6) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
- 7) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
- 8) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
- 9) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
- 10) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
- 11) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
- 12) demonstreerib õpituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
- 13) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
- 14) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
- 15) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
- 16) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpituatsioonis teemakohaseid probleeme;
- 17) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
- 18) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
- 19) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
- 20) valib õpituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
- 21) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
- 22) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
- 23) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
- 24) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
- 25) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
- 26) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

Õppesisu

Inimene sotsiaalsetes suhetes. Vajadused. Vajaduste hierarhia. Inimene sotsiaalsetes suhetes kaasinimestega. Väärtused. Väärtuste hierarhia. Haridus kui väärtus. Kõlblusnormid.

Suhtlemine teistega. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Suhtlemisakt. Aktiivne kuulamine. Tunnete avaldamine. Eneseavamine inimestevahelistes suhetes.

Suhtlemine iseendaga. Mina-pilt. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Oma väärtuste selgitamine ja väärtusorientatsiooni kujunemine.

Enesekehtestamine ja enesekontroll. „Ei” ütlemine. Agressiivne, kehtestav ja alistuv käitumine. Teistest hooliv käitumine vastukaaluks agressiivsele käitumisele. Vabandamine ja süüteo ülestunnistamine. Enesekontroll ja enesepiiramine.

Konfliktid. Konfliktide olemus ja põhjused. Efektiivsed ja ebaefektiivsed konfliktide lahendamise teed. Kriitikaga hakkamasaamine. Läbirääkimiste pidamine.

Sotsiaalne kompetentsus. Üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Efektiivsed ja ebaefektiivsed sotsiaalsed oskused. Sõprus. Empaatia. Vastutus. Eakaaslaste mõju. Konformsus ja sõltumatus. Sõltuvus teistest inimestest. Toetus ja abi teistelt inimestelt.

Probleemide lahendamine. Erinevate alternatiivsete käitumisviiside leidmine probleemide lahendamisel. Tagajärgedele mõtlemine. Vahend-eesmärk-mõtlemine. Sotsiaalsete dilemmaide lahendamine.

Erinevuste aktsepteerimine. Sallivus enda ja teiste vastu. Individuaalsed erinevused. Erivajadustega inimesed. Soolised erinevused. Erinevused multikultuurilises ühiskonnas.

Positiivne mõtlemine. Positiivne mina-pilt. Terviklik mina.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist;
- 2) mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas;
- 3) teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse;
- 4) väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel;
- 5) on loov ja ettevõtlik;
- 6) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena;
- 7) teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv;
- 8) teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega;
- 9) kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi;
- 10) väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise;
- 11) mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi;
- 12) mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid;
- 13) mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus;
- 14) väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

Õpitulemused III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
- 14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 22) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 32) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;

- 33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

7. klassi inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
- 2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
- 3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
- 4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
- 5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
- 6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
- 7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
- 8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
- 9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
- 10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
- 11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpitu olulisust toimetulekut rühma survega;
- 12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
- 13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest.

Õppesisu

Elukaar ja minu koht selles. Areng, küpsemine ja kasvamine. Inimese elukaar ja selle perioodid. Täiskasvanuks saamine. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimese võimalused oma eluteed kujundada. Enesekasvatuse võtted.

Mina – isikupärane ja väärtuslik. Minapildi kirjeldav ja hinnanguline komponent. Minapilt-milles ja kuidas see väljendub? Johari akna mudel. Enda väärtustamine. Tegevusplaan iseenda arendamiseks.

Erimeelsusest üksmeelele. Konflikti mõiste ja allikad. Suhete hoidmine erinevate inimeste vahel. Läbirääkimised.

Meie kõigi ühine elu. Inimene ja grupp. Gruppide liigitamine ja ülesanne. Normid. Murdealine võrdsena võrdses seas. Rollid. Gruppi kuulumise positiivsed ja negatiivsed küljed. Grupi juhtimine (juhtimisstiilid). Sõltumatus- olla oma otsuste peremees.

Turvaliselt läbi murdeea. Enesekohased ja sotsiaalsed oskused. Tunnete juhtimine. Kriitilise mõtlemise oskus. Otsustamise seitsme astme mudel. Uimastid ja ohud. Käitumine uimastitega seotud olukordades. Toimetulek kiusamise ja vägivallaga.

Kohanemine murdeea muutustega. Murdeea läbimine- igaühel oma tempo. Suguküpsuse saabumine. Rahulolu oma kehaga. Enda eest hoolitsemine. Erinevad arusaamad mehelikkusest ja naiselikkusest.

Lähedus murdealise suhetes. Lähedus inimeste vahel. Meeldimine. Sõprus kui hoolimine teineteisest. Armumine ja kohtamas käimine. Seksuaalsuse avastamine.

Õnnelik lõpp pole vaid muinasjuttudes. Mis teeb inimese õnnelikuks? Sina ise oma elu kujundajana.

8. klassi inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
- 2) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
- 3) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
- 4) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
- 5) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
- 6) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
- 7) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
- 8) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele ja lugupidavale kohtlemisele;
- 9) demonstreerib õpituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
- 10) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
- 11) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
- 12) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
- 13) analüüsib enda tervises seisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
- 14) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;
- 15) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
- 16) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
- 17) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
- 18) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
- 19) demonstreerib õpituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
- 20) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
- 21) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

Õppesisu

Tervis- minu heaolu. Tervis kui füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne heaoluseisund. Tasakaal erinevate terviseaspektide vahel. Rahvastiku tervis. Eluviis kui tervise mõjutaja. Sugu ja tervis. Soostereotüübid. Tervisealane abi. Tervisealased teabeallikad.

Kehaline aktiivsus ja toitumine. Rõõm liikumisest. Mis on oluline kehalise aktiivsuse valikul (miks see on hea)? Mis mõjutab söögiisu ja toidu valikut? Tasakaalustatud ja mitmekesine toitumine. Lisaained toidus. Kohalik toit. Taimetoitlus. Energiatasakaal, söömishäired.

Inimese vaimne heaolu. Tegevused, mis toetavad vaimset heaolu. Stress ja sellega toimetulek, erinevad stressorid. Kriisi olemus. Põhjused. Kulg. Käitumine kriisiolukorras. Kriisiabi. Nõustamisabi võrgustik.

Suhted ja seksuaalsus. Lähedased suhted ja nende areng. Armastuse mitmekesisus. Armastus paarisuhtes. Seksuaalsus ja seks. Seksuaalõigused. Seksuaalsed erinevused. Seksuaalsuse trepiastmed. Turvaline seks. Rasedusest hoidumine ajaloos ja tänapäeval. Rasestumisvastased vahendid. Kaitsmata seksuaalvahekord, SOS-pillid. Seksuaalsel teel levivad nakkused. Seksuaalsus meedias. Pornograafia.

Turvalisus meie elus. Turvalisus ja riskikäitumine. Oskused, mis aitavad kontrollida riskikäitumist. Vaimne, kehaline ja seksuaalne vägivald. Kuidas toimida vägivalla puhul?

Uimastid (mõiste, kuidas toimivad). Sõltuvuse kaks liiki. Uimastid ja ohuolukorrad. Uimastite tarvitamisega seotud riskid.

Oskan aidata. Käitumine ja esmaabi ohuolukorras. Esmaabi eriolukordades (minestamine, mürgistus, kuumarabandus, päikesepiste, uppumine, elektritrauma). Haigused, mille puhul võib inimene vajada esmaabi (allergia, astma, diabeet, krambid).

Inimene ja valikud. Väärtused sinu elus. Sinu heaolukompass. Valikute tegemine. Kuidas saavutada eesmärgid? Kuidas takistustega toime tulla?

Ajalugu

Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

6. klassi lõpetaja:

- 1) teab, ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline;
- 2) teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed;
- 3) kasutab ajaloomõisteid kontekstis;
- 4) teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos;
- 5) mõistab, kuidas kujunes inimasustus;
- 6) mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu;
- 7) oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev;
- 8) teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis;
- 9) teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos;
- 10) teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata;
- 11) teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos;
- 12) märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal;
- 13) teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud;
- 14) teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.

5. klassi ajaloo õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: e.Kr., p.Kr, sajand, aastatuhat jt;
- 2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
- 3) iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
- 4) kasutab perekonnaloos uurimisel eritüübilisi allikaid;

- 5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
- 6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
- 7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
- 8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
- 9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
- 10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
- 11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid.

Õppesisu. Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: suuline allikas, kirjalik allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas õpetaja valikul.

6. klassi ajaloo õpitulemused ja õppesisu

Muinasaeg

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi ning kirjeldab seda joonise abil;
- 2) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
- 3) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
- 4) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
- 5) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
- 6) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
- 7) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
- 8) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
- 9) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

Õppesisu. Aeg ja ajaarvamine, muinas- ja vanaaja periodiseerimine. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikmaterjalide tõlgendamine. Muinasaja arengujärgud ja nende üldiseloomustus: kiviaja

inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutuselevõtmine, Eesti muinasaja üldiseloomustus, Pulli, Kunda.

Vanad Idamaad

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat; selgitab, milline oli vanaaja riiklik korraldus, kirjeldab vanaaja religiooni ja elulaadi Egiptuse ja Mesopotaamia näitel;
- 2) tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiini, matemaatikat, astronoomiat, kirjandust, kujutavat kunsti, Egiptuse püramiide ja Babüloni rippaedu;
- 3) teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri;
- 4) teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik religioon; selgitab, mis on Vana Testament;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid tsivilisatsioon, linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester; teab, kes oli Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon, Hammurabi, Mooses ja Taavet ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu. Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid; looduslikud olud. Vana-Egiptus, Egiptuse riigikorraldus. Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon; eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament.

Vana-Kreeka

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart; Ateenat ja Spartat ning kirjeldab riigi laienemist hellenismi perioodil;
- 2) teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist;
- 3) tunneb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel ning võrdleb neid kirjelduse põhjal;
- 4) kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid polis, rahvakoosolek, akropol, agora, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik;
- 6) teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros, Herodotos, Perikles ja Aleksander Suur ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu. Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreeta ja Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ja maailmariigi loomine. Vana-Kreeka kultuur ja eluolu, kultuur ja religioon Hellase maailma ühendajana, olümpiamängud, religioon ja mütoloogia, Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus,

Herodotos, teater, kunst, religioon, arhitektuur (Ateena akropol), skulptuur, vaasimaal, hellenite igapäevaelu, hellenistlik kultuur, Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.

Vana-Rooma

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat;
- 2) teab Rooma riigi tekkelugu ning näitab kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist;
- 3) selgitab Rooma riigikorda eri aegadel;
- 4) iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis;
- 5) seletab ja kasutab kontekstis mõisteid vabariik, foorum, kapitolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, Rooma õigus, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma; Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel;
- 6) teab, kes olid Romulus ja Hannibal, Caesar, Augustus ja Jeesus Kristus ning iseloomustab nende tegevust.

Õppesisu. Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, Rooma linna tekkimine, kuningad, vabariigi algus, Rooma vabariik, ühiskondlik korraldus, Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, kodusõjad Roomas. Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririik, ühiskondlik korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, rahvas ja

eluolu, Rooma kui impeeriumi keskus ja antiikaja suurlinn, kunst ja arhitektuur, avalikud mängud, Rooma õigus. Ristiusu teke, Uus Testament.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

Õpilane:

- 1) eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu;
- 2) mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid;
- 3) seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte;
- 4) mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal;
- 5) mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas;
- 6) analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu ja linnastumisega seotud väljakutseid;
- 7) mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele;
- 8) mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis;
- 9) analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust;
- 10) mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga;
- 11) mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud;
- 12) kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi;
- 13) eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu;
- 14) analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana;
- 15) analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos;
- 16) mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos, tänapäeval ja oskab teabe põhjal iseloomustada keskkonnaga seotud tuleviku trende.

7. klassi ajaloo õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab keskaja mõistet, ajalisi piire ja kokkuleppelisi piirsündmusi;
- 2) iseloomustab keskaja ühiskonda ja võrdleb seda tänapäevase ühiskonnaga;
- 3) teab seisusliku ühiskonna tähendust, olemust ning erinevate seisuste elukorraldust ja rolli keskaegses ühiskonnas;
- 4) mõistab ristiusu tähendust keskaegse inimese maailmapildis ning tähtsust euroopaliku identiteedi kujunemisel;
- 5) kirjeldab katoliku kiriku ülesehitust ja selle mõju teistele ühiskonnaelu valdkondadele;
- 6) analüüsib riikluse tähendust ja kujunemist keskajal, tuues näiteid Frangi riigi, Püha-Saksa Rooma riigi, Prantsusmaa ja Inglismaa kohta;
- 7) võrdleb keskaegset linna- ja maaühiskonda, seejuures tuues näiteid tegevusaladest, kommetest ja hariduse võimalustest;

- 8) iseloomustab keskaegsete linnade valitsemist ja kaubandust, võrreldes erinevate ühiskonnakihtide toimetulekut, sealjuures võrreldes linnade elukorraldust tänapäeva linnade omadega;
- 9) teab, kes olid viikingid ja mõistab nende tähtsust Euroopa edasisele arengule;
- 10) iseloomustab islami olemust, teab islami tugisambaid ning avaldumist igapäeva elus, kunstis ja kirjanduses;
- 11) teab ristisõdade tähendust, tulemusi ning loob seoseid islamiusuliste ja kristlaste edasiste suhete osas;
- 12) iseloomustab muinasaegsete eestlaste elukorraldust ja maailmapilti ning võrdleb seda keskaegse eurooplase elukorralduse ja maailmapildiga;
- 13) teab Läänemere ristisõdade põhjusi, etappe ning tulemust eestlaste edasisele ajaloole;
- 14) iseloomustab Bütsantsi kultuuri, kirikukorraldust ning loob seejuures seoseid õigeuskliku Venemaa kirikukorralduse ja ühiskonnaga;
- 15) iseloomustab keskaegset kunsti, sealjuures romaani ja gooti stiili ning mõistab keskaegse kunstikeele põhilisi sümboleid;
- 16) iseloomustab keskaegseid haridus- ja teadusolulisid ning kirjeldab uue maailmapildi kujunemist, luues seoseid renessansi, trükikunsti leiutamise, maadeavastuste, reformatsiooniga.

Seletab ja kasutab kontekstis mõisteid: tardunud ühiskond, lään, läänipüramiid, paavst, katoliku kirik, klooster, nunn, munk, impeerium, keiser, ristisõda, rüütel, daam, kurtuaasne armastus, ordu, Mõõgavendade ordu, Liivi ordu, islam, koraan, mošee, tsunft, gild, skraa, Hansa Liit, raad, romaani ja gooti stiil, renessans, humanism, indulgents, reformatsioon, vastureformatsioon.

Teab, kes olid järgmised isikud: Chlodovech, Karl Martell, Karl Suur, Muhamed, Justinianus I, Gutenberg, Martin Luther, Ignatius Loyola, Kolumbus, Amerigo Vespucci, Leonardo da Vinci.

Õppesisu

Keskaeg: Keskaegne ühiskond

Keskaja koht maailma ajaloos, keskaja ühiskonna üldiseloomustus, keskaja periodiseering, ühiskonnakorraldus, läänikord, keskaja elulu ja maailmapilt. Põhimõisted: *keskaeg, lään*,

läänikord, feodaal, pärisori, naturaalmajandus, vasall, senjäär, rüütel, vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg.

Kirik keskajal

Ristiusu õpetuse alused. Kiriku osa ühiskonnas. Ristisõjad. Keskaja ülikoolid ja teadus. Romaani ja gooti stiil. Mõisted: *paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, romaani stiil, gooti stiil, sakrament.*

Frangi riik

Frangi riigi teke; riik Karl Suure ajal; Frangi riigi jagunemine; kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa.

Araablased

Araabia ühiskond. Muhamed. Islam. Araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Põhimõisted: *araablased, islam, Muhamed, koraan, Meka.*

Bütsants

Bütsantsi tugevuse põhjused; Justinianus I; Vana-Vene. Põhimõisted: *Bütsants, Ida-Rooma, Konstantinoopol, ikoon, mosaiik, Hagia Sophia, Justinianus I, Vana-Vene riik, Kiiev.*

Linnad ja kaubandus

Linnade teke ja eluolu; hansakaubandus Põhja-Euroopas; tsunftikord; linnade valitsemine. Põhimõisted: *käsitöö, kaubandus, raad, raekoda, Tallinn, Reval, tsunft, gild, Hansa Liit.*

Põhja-Euroopa

Skandinaavia eluviis ja ühiskond; viikingite retked. Põhimõisted: *skandinaavlased, viikingid, viikingite laevad, reisid Islandile, Gröönimaale ja Ameerikasse.*

Eesti keskajal

Eluolu muinasaja lõpu; muinasmaakonnad; muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine; ühiskonna struktuur; valitsemine; Liivi ordu. Linnad. Põhimõisted: *muinasmaakonnad, ristiusk, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu.*

Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel

Saksa-Rooma keisririik, Parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine, eluolu keskajal; *Inglise parlament, generaallastadid, katk, must surm, keskvalimu tugevnemine.*

Maailm varauusajal (1492–1600). Ühiskond varauusajal

Õppesisu: tehnoloogia; uue maailmapildi kujunemine: tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism. Kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Põhimõisted: *tulirelvad, kompass, gloobus, trükkikunst, manufaktuur, humanistid, Leonardo da Vinci, renessanss.*

Suured maadeavastused

Ameerika avastamine; maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Põhimõisted: *maadeavastused, Kolumbus.*

Reformatsioon ja vastureformatsioon

Reformatsioon Saksamaal; Martin Luther. Mõisted: *reformatsioon, protestandid, luteri usk, jesuiidid, Ignatius Loyola.*

Eesti 16. sajandil

Reformatsioon; haldusjaotus ja linnad; Liivi sõja põhjused ja tulemused. Mõisted: *Vana-Liivimaa, Liivi sõda, Liivi Ordu*.

8. klassi ajaloo õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab uusaja mõistet ja piirsündmusi Euroopa ja Eesti ajaloo kontekstis;
- 2) iseloomustab varauusaegset ja uusaegset ühiskonda ja valdkondade arengut, seejuures võrreldes neid keskaegse ja tänapäevase ühiskonnaga;
- 3) iseloomustab looduse ja inimese vahekorda, luues seoseid põllumajanduse ja inimese toimetuleku võimaluste suhtes linnas ja maal;
- 4) iseloomustab muutusi varauusaja kunstis, tundes erinevaid kunstistiile ja mõistes kunstis ja arhitektuuris toimunud muutuste seoseid ühiskonna muutumisega;
- 5) teab varauusaegses Euroopas levinud valitsemise vorme, luues seoseid konkreetsete riikide ajalooliste arengutega;
- 6) iseloomustab Eesti alade ühiskonda, võimusuhteid, kultuuri ja rahvastikuprotsesse Rootsi ja Vene riigi koosseisus, tuues välja seoseid maailma ajaloos toimunud mõjutustest;
- 7) teab valgustuse tähendust, iseloomustades valgustusfilosoofide ja valgustatud valitsejate põhimõtteid;
- 8) kirjeldab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu, tuues välja Ameerika Ühendriikide kujunemise põhjusi ja tagajärgi;
- 9) teab Prantsuse revolutsiooni põhjusi, tulemusi ja tähendust Prantsusmaa ja Euroopa edasisele ajaloolisele arengule;
- 10) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
- 11) iseloomustab industriaalühiskonda, selle kujunemisega seotud protsesse ja mõju haridusele, teadusele, tehnika arengule ning võtab seisukoha tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaeluga seotud väljakutsete osas;
- 12) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatialle tänapäeval;
- 13) kirjeldab Saksa riigi sünni ja mõistab Saksa riigi sünni mõju edasisele Euroopa ajaloole;
- 14) kirjeldab eestlaste rahvuslikku ärkamist, teab olulisemaid seotud isikuid ja loob seoseid ärkamisaja ja omariikluse kujunemisega;
- 15) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
- 16) teab 1905. aasta revolutsiooni põhjusi ja tähtsust Eesti omariikluse kujunemisega seoses;
- 17) kirjeldab 20. sajandi alguse maailma, ühiskondlikke protsesse, mõttelaadi ja kultuurielu ning riikide omavahelisi suhteid;
- 18) teab I maailmasõja põhjusi ja tagajärgi ning nimetab I maailmasõja tulemusel hävinud ja tekkinud riike;
- 19) kirjeldab Eesti Vabariigi sünni, tuues välja enesemääratlemiseni viinud asjaolud, olulised isikud ning seosed maailma ajaloo sündmustega.

Selgitab ja kasutab kontekstis mõisteid: revolutsioon, ekstensiivne põllumajandus, koloonia, impeerium, imperialism, absolutism, monarhia, parlament, vabariik, valgustus, merkantilism,

kapitalism, industrialiseerimine, migratsioon, rahvuslus, sotsialism, konservatism, marksism, sunnismaisus, demokraatia, deklaratsioon, manifest, koalitsioon, restauratsioon, reduktsioon, kadakasakslus, autonoomia, Antant, Kolmikliit.

Teab, kes olid järgmised isikud: Louis XIV, Louis XVI, Charles II, Oliver Cromwell, George Washington, Napoleon Bonaparte, Maria Theresia, Peeter I, Katariina II, Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Friedrich II, Joseph II, Otto von Bismarck, Karl Marx, Gustav II Adolf, Karl XI, Karl XII, Johann Voldemar Jannsen, C. R. Jakobson, Jakob Hurt, Lydia Koidula, Wilhelm II, Nikolai II, Lenin, Konstantin Päts, Jaan Tõnisson.

Õppesisu

Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas

Eluolu varauusaegses Euroopas, seisustesisesed muutused, konfessioonid Euroopas, erinevad valitsusvormid varauusajal, absolutismi kujunemine, Louis XIV, Inglise kodusõda ja restauratsioon.

Valgustus ja valgustatud absolutism

Valgustus, valgustusfilosoofide arusaam riigi valitsemisest, valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II.

Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus

Eesti alade valitsemine, keskvoim ja aadli omavalitsus, pärisorjus, luteriusk, haridus, Tartu Ülikool, Forselius, Põhjasõda, Peeter I, Balti erikord, Katariina II, asehalduskord, muutused majanduses, poliitikas, vaimuelus.

USA iseseisvumine

USA iseseisvumise põhjused, George Washington, USA iseseisvusdeklaratsioon, USA riiklik korraldus.

Prantsuse revolutsioon, Napoleoni ajastu, Viini kongress

Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Louis XVI, Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioon, direktorium, Napoleoni reformid, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos, Viini kongress ja Euroopa tasakaalupoliitika.

Kultuur

Barokk, rokokoo, klassitsism, ajakirjandus, meelelahutuse võimalused ja nende tarbimise asjaolud.

Industriaalühiskond

Tööstusliku pöörde eeldused, tähendus, aurujõud, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskond, lapstöõjõud, 19. sajandi poliitilised õpetused, uued ühiskonnaklassid, monopol, kapitalism, Karl Marx.

Rahvuslus ja rahvusriigid

Rahvusluse tõus Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Otto von Bismarck, Saksa keisririik.

Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul

Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, kadakasakslus, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsioon ja eestlaste poliitiline ärkamine, Jaan Tõnisson, Konstantin Päts.

Esimene maailmasõda

Jõudude vahetumine Euroopas ja maailmas 20. sajandi algul, I maailmasõja põhjused, kulg ja tagajärjed, revolutsioonid Venemaal, maailmasõja mõju Eestile, Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani.

9. klassi ajaloo õpitulemused ja õppesisu

Õpitulemused

Õpilane:

- 1) teab Pariisi rahukonverentsi tulemusi ning võtab seisukoha rahulepingu sätete suhtes end erinevatesse perspektiividesse asetades;
- 2) teab Rahvasteliidu loomise eesmärgi ning hindab kriitiliselt nende eesmärkidega toimetulekut, seejuures asjakohastele argumentidele toetudes;
- 3) kirjeldab 1920.-1930. aastate majandust, seejuures välja tuues erinevate riikide olukorda, riikide majanduslikku seotust ning majanduse mõju edasistele ajaloolistele protsessidele;
- 4) kirjeldab Eesti Vabadussõja sündmuste käiku, tuues välja vabadussõja tulemusele kaasa aidanud otsustavaid tegureid, märgilise tähtsusega isikuid, seejuures analüüsides eestlaste patriotismi avaldumist kriitilistes situatsioonides ja Tartu rahu tähtsust;
- 5) teab demokraatia ja diktatuuri tähendust ning analüüsib allikate toel demokraatias pettumise asjaolusid ning diktatuuride kehtestamise protsesse Euroopas ning teab mittedemokraatlikke ideoloogiate põhiseisukohti ja avaldumist;
- 6) kirjeldab Eesti Vabariigi poliitilist korraldust, majandus- ja kultuurielu 1920.-1930. aastatel, seejuures avaldades seisukohti vabadussõdalaste, 1934. aasta riigipöörde ja autoritaarse perioodi osas;
- 7) teab II maailmasõja põhjusi, olulisemaid pöördepunkte ning tulemusi, võttes seisukoha inimsusevastaste kuritegude toimumise osas;
- 8) kirjeldab Eesti Vabariigi valikuid II maailmasõjas, seejuures analüüsides vabaduse kaotusele viinud asjaolusid;
- 9) teab külma sõja tähendust, avaldumise viise, kujunemise asjaolusid ja olulisemaid kriise Euroopas ja maailmas;
- 10) kirjeldab ja võrdleb allikate toel elu külma sõja aegsetes demokraatlikes ja kommunistlikes riikides, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast;
- 11) kirjeldab eluolu ja valitsemiskorraldust Eesti NSV-s, hinnates seejuures kommunistliku korra mõju majandusele, kultuurile, haridusele, keskkonnale;
- 12) teab olulisemaid 20. sajandi teadussaavutusi ja hindab nendega seotud positiivseid ja negatiivseid aspekte, analüüsib kultuurielus, moes ja tarbimises toimunud muutusi;

- 13) kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamise protsessi, tuues seoseid maailmas toimunud sündmuste ja suundumustega ning analüüsides eestlaste enesemääratlemise avaldumist iseseisvumise protsessis;
- 14) analüüsib taasiseseisvunud Eesti Vabariigi olulisemaid väljakutseid, Euroopa Liidu ja NATO liikmelisuse tähtsust;
- 15) kirjeldab tänapäeva maailma väljakutseid, tuues välja terrorismi kujunemise põhjusi, globaliseerumise ja tehnoloogia arenguga seotud väljakutseid ja eetilisi aspekte.

Selgitab ja kasutab kontekstis mõisteid: industrialiseerimine, sundkollektiviseerimine, demokraatia, autoritaarne ja totalitaarne diktatuur, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism, Atlandi Harta, repressioon, küüditamine, kulak, genotsiid, külm sõda, raudne eesriie, bipolaarne maailm, heaoluühiskond, vaikiv ajastu, globaliseerumine, terrorism, fosforiidisõda, laulev revolutsioon.

Teab, kes olid järgmised isikud: Konstantin Päts, Johan Laidoner, Lenin, Stalin, Hitler, Benito Mussolini, F. D. Roosevelt, Fidel Castro, J. F. Kennedy, M. Luther King, Jr, Konrad Adenauer, Robert Schuman, Ronald Reagan, Edgar Savisaar, Mart Laar, Lennart Meri, Mihhail Gorbatsšov, Boris Jeltsin.

Õppeprotsessis rakendatakse erinevaid aktiivõppe meetodeid, sealjuures probleemõpet, väitlusi, dikussioone ning ajaloouurimuses põhimõtetele vastavaid meetodeid. Ülesanded võimaldavad individuaalset- ja rühmatööd. Ülesannete puhul on lisaks ajalooõppele tähelepanu all üldpädevuste arengu toetamine. Ajaloo õpetusega toetatakse kriitilise mõlemise, analüüsi- ja kultuuripädevuse, enesemääratluspädevuse, suhtlusoskuse, empaatia, ettevõtlikkuse ja tehnoloogiapädevuste arengut. Õppimist toetab asjakohaste õppematerjalide (dokumendid, YouTube-i videod, pildilised allikad, kirjalikud tekstid) kasutamine.

Õppesisu

Rahvusvaheline olukord 1920ndatel aastatel

Poliitiline kaart pärast I maailmasõda, Pariisi rahukonverents, Rahvasteliit ja selle tegevus, pingeolukordade kujunemine.

Maailmamajandus

Euroopa majandus 1920.-1930. aastatel, Saksamaa peale I maailmasõda, Ruhri kriis, hüperinflatsioon, Dawes-i plaan, konveiertootmine, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus, tagajärjed.

Demokraatia ja diktatuurid 1920.–1930. aastatel

Demokraatia ja diktatuuri põhijooned, demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel. Demokraatia kriisi põhjused, diktatuuride tekkimine, kommunistlik Venemaa, fašistlik Itaalia, natsionaalsotsialistlik Saksamaa, autoritaarsed riigid, autoritaarse ja totalitaarse diktatuuri sarnased ja erinevad jooned.

Eesti Vabariik 1918-1940

Vabadussõda, Tartu rahu, Asutav Kogu, maareform, 1920. aasta põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vabadussõjalased, vaikiv ajastu, Konstantin Päts, majandus, kultuur ja eluolu, välis- ja kaitsepoliitika, Eesti Vabariigi ja NSV Liidu vaheline vastastikuse abistamise lepe, baaside aeg.

Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel

Teaduse ja tehnika areng: aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, eluolu muutumine, tehnika areng ja naiste ühiskondliku tegevuse avardumine, muutused kunstis, dadaism, sürrealism, uued propagandavahendid, kino, film, kunsti ja eluolu erinevused demokraatlikes ja mittedemokraatlikes riikides.

II maailmasõda

Rahvusvaheline olukord 1930ndatel aastatel, lääneriikide lepituspoliitika, anšluss, Müncheni kokkulepe. MRP. II maailmasõja algus, Poola hävitamine, Talvesõda, kummaline sõda, Atlandi Harta, Hitleri vastane koalitsioon, Totaalne sõda ja inimsusevastased kuriteod, holokaust, Leningradi blokaad, Saksa linnade hävitamine, Jaapani linnade hävitamine, Nürnbergi protsess. II maailmasõja tulemus.

Eesti Teise maailmasõja ajal

Baaside ajastu, Eesti okupeerimine, repressioonid, juuniküüditamine. Sõjategevus Eesti territooriumil, eestlaste valikud II maailmasõjas.

Külm sõda

Külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid; kahepooluselise maailma kujunemine: Trumani doktriin, Marshalli plaan, Berliini blokaad ja Saksamaa lõhestamine; Berliini müür; kriisid ja sõjad Euroopas ja maailmas: Ungari ülestõus, Praha kevad, Korea sõda, Kuuba kriis, Vietnami sõda, Afganistani sõda; sõjalised blokid: NATO, Varssavi Lepingu organisatsioon.

Kommunistlikud ja demokraatlikud riigid

USA sisepoliitika, ühiskondlikud probleemid, mustanahaliste õiguste olukord ja selle muutumine, M. L. King jr; välispoliitika, heaoluühiskond, Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Konrad Adenauer, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlik NSV Liit ja idablokk; NSV Liit Stalini hirmuvalitsusest perestroikani. Plaanimajandus, stagnatsioon, industrialiseerimine, defitsiit, dissidentlus.

Eesti Nõukogude okupatsiooni all

Piiride muutumine, repressioonid, sundkollektiviseerimine, industrialiseerimine; Eesti NSV poliitiline korraldus, EKP, Eesti NSV side läänega, väliseestlased; sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik kultuur, eluolu Eesti NSV-s, passiivne ja vaikiv vastupanu režiimile, 40-kiri.

Kommunistliku süsteemi lagunemine

Plaanimajanduse ammendumine, Mihhail Gorbatšov, *perestroika ja glasnost*, Boriss Jeltsin; Idabloki lagunemine, Saksamaa ühinemine.

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine ja integreerumine läände

Fosforiidisõda, Hirvepargi miiting, Rahvarinne, Interrinne; Laulev revolutsioon; Balti kett, augustiputš, põhiseadusliku korra taastamine, okupatsioonivägede väljaviimine Eestist, Eesti

integreerumine läände ja liitumine rahvusvaheliste organisatsioonidega, suhted Vene Föderatsiooniga.

Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel

Teaduse ja tehnika areng: aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur.

Uued vastasseisud ja probleemid 20. sajandi lõpul ja 21. sajandi algul

Külma sõja järgne maailmakorraldus, uued vastasseisud ja pingekolled; terrorism, sõja avaldumise muutumine; keskkonnaküsimuste teravnemine, tehnoloogia arenguga seotud väljakutsed.

Ühiskonnaõpetus

Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

II kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi;
- 2) teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi;
- 3) teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma;
- 4) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti;
- 6) eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust;
- 7) teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata;
- 8) teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi;
- 9) teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja;
- 10) tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti;
- 11) oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada;
- 12) käitub teadliku tarbijana.

Õpitulemused

6. klassi lõpetaja:

- 1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
- 2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
- 3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
- 4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
- 5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
- 6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
- 7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
- 8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
- 9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;

- 10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
- 11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
- 12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;
- 13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
- 14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
- 15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
- 16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
- 17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
- 18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
- 19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
- 20) loetleb tervise- ja turvalisuse ohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
- 21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
- 22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
- 23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
- 24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
- 25) koostab eelarve etteantud piirides;
- 26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
- 27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

Õppesisu

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid (inimesed meie ümber, kogukonnas, Euroopa riigid ja rahvad, sallivus), vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust (kodanikuühendused ja -algatus, koostöö), demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid (aja ja kulutuste planeerimine, teadlik ja säästev tarbimine, elukutsed, töökultuur), meediat ja teavet (raamatukogu, internet, ajalehed, meediakanalid, teadlik infotarbimine, autorikaitse).

Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

Õpilane:

- 1) teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega;
- 2) teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond;
- 3) tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta;
- 4) märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes mineviku näidetele;
- 5) teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid;
- 6) mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas;
- 7) teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta;
- 8) analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest;
- 9) seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega;
- 10) analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;
- 11) teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot;
- 12) teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt;

- 13) teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest;
- 14) hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid;
- 15) märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt;
- 16) analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Õpitulemused

9. klassi lõpetaja:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;

- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
- 36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppesisu

Ühiskond, ühiskonnaelu valdkonnad ja sektorid

Mõisted: *ühiskond, ühiskonnaelu valdkond, avalik sektor, erasektor, mittetulundussektor, eraelu.*

Koostöö ühiskonnas, üksikisikute võimalused riigi-, era- ja kodanikusektoris osalemisel, eraelu puutumatus, ühiskonna keerukuse kasv ja valdkondade ja sektorite roll ja seotus.

Majandus

Mõisted: *majandus, majanduse põhiküsimused, tootmisressursid, ettevõtlikkus, sotsiaalne ettevõtlus, karjäär, turumajandus, maksud, eelarve, isiklik eelarve, säästmine, teadlik tarbimine, ringmajandus, leibkond, erahüvis, ühishüvis, sotsiaalne, turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, turg, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investeering.*

Erinevate majandussüsteemide tunnused ja toimimine; riigi roll ja sekkumise motiivid turumajanduses; tootmisressursid; palgatöölise ja ettevõtjana tegutsemine; edukad õpilasfirmad; ettevõtlikku mõttelaadi avaldumine ja erinevad ettevõtluse võimalused; sotsiaalse ettevõtluse avaldumise ja võimaluste analüüs; maksude vajalikkus; otsesed ja kaudsed maksud Eestis; leibkondade võrdlus, isiklike toimetulekuressurside analüüs; säästliku ja aruka tarbimise tähtsus isiklikul, lokaalsel ja globaalsel tasandil; isikliku tarbimiskäitumise analüüs; liigtarbimise põhjused ja tagajärjed; palgakalkulaatori kasutamine.

Kodanikuühiskond ja kodanikuna toimimine

Mõisted: *kodanikuühiskond, huvigrupp, erakond, õpilasesindus, demokraatia, ideoloogia, vasakpoolsed ja parempoolsed parteid, vabatahtlik tegevus, kodanikualgatus.*

Kodanikuühiskonna tähtsus, tähendus ja roll ühiskonna toimimisel ja demokraatia tagamisel; erinevad ühiskonnaelus osalemise võimalused Eestis ja maailmas; vabatahtliku tegevuse võimalused; õpilasesinduse roll koolis ja piirkonnas; huvigruppide ja poliitiliste parteide erinevus; parteide jaotus, parteide ideoloogia ja valimislubaduste analüüs; parteide noortefraktsioonid.

Demokraatlik riik

Mõisted: *demokraatia, võimude lahusus, seadusandlik võim, täidesaatev võim, kohtuvõim, vabariik, president, monarhia, rahvavabariik, diktatuur, õigusriik, põhiseadus, põhiseaduslikud institutsioonid, õiguskantsler, riigikontroll, demokraatlikud valimised, majoritaarne ja proportsionaalne valimissüsteem, mandaat, valimisringkond, hääleõigus, kandideerimisõigus.*

Võimude lahususe selgitamine ja olemasolu hindamine erinevates riikides; demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimaluste analüüs; demokraatlike ja diktatuuririikide ühiskondliku korralduse võrdlemine; demokraatlike tunnuste nimetamine ja olemasolu kriitiline hindamine; demokraatiast tuleneva vastutuse põhjendamine konkreetseid käitumispõhimõtteid esitades; demokraatlike valimiste põhimõtete ja Eesti valimissüsteemi selgitamine, eestlaste valimiskäitumise hindamine; õigusriigis toimimise põhimõtete esitamine; Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamiste ülesannete leidmine põhiseadusest; õiguskantsleri, riigikontrolli, riigikohtu rolli hindamine Eesti demokraatia kontekstis; Eesti kohtusüsteem.

Inimõigused

Mõisted: *inimõigused, ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, kodanikuõigused, poliitilised õigused, sotsiaalsed ja majanduslikud õigused, diskrimineerimine, vähemused, õiguskantsler, Euroopa Inimõiguste Kohus.*

Inimõiguste määratlemine ajaloos, inimõiguste tagamine Eestis ja maailmas, sealjuures demokraatlikes ja mittedemokraatlikes riikides; Eesti Vabariigi põhiseaduse toel õiguste ja kohustuste hetkeseisu hindamine ja õiguste ja kohustuste vastastikuse seotuse analüüs; kooli kodukorra reeglite hindamine; vähemuste olukorra kriitiline hindamine ja diskrimineerimisjuhtumite analüüs; inimõiguste kaitse tagamise võimalused Eestis ja Euroopa Liidus.

Ühiskonna sotsiaalne struktuur

Mõisted: *demograafia, demograafilised näitajad, sotsiaalne struktuur, sotsiaalne mobiilsus, sotsiaalsed grupid, subkultuurid, põhirahvus, rahvusvähemused, pagulane, identiteet, mitmikidentiteet, integratsioon, assimilatsioon, stereotüübid.*

Rahvastikustatistika ja põhinäitajate analüüs; sotsiaalsete gruppide ja subkultuuride määratlemine ja positsiooni analüüs; erinevate sotsiaalsete gruppide ja rahvusvähemuste kokkupuude ja lõimumise võimalused; integratsiooni toimumine ja võimalused Eestis; stereotüüpsed arusaamad eestlaste, erinevate rahvusvähemuste, sotsiaalsete vähemuste ja subkultuuride suhtes; eestlaste ja rahvusvähemuste kultuurilise kuuluvuse ja avaldumise hindamine; eestlaste rahvuskultuuri eripära ja selle tutvustamine maailmas; Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenevad põhimõtted rahvuskultuuri säilimise tagamisel ja sellest tuleneva tegutsemise analüüs.

Eesti ja rahvusvahelised organisatsioonid

Mõisted: *ÜRO, Euroopa Liit, NATO, Schengeni viisaruum, euroala, OECD, diplomaatia.*

Suurriigid ja väikeriigid; demokraatlikud ja mittedemokraatlikud riigid ning nende omavahelised suhted; rahvusvahelise koostöö olulisus, globaalsed probleemid ja nende lahendamine; Eesti rahvusvaheline koostöö ja olulisemad partnerid; Euroopa Liidu eesmärgid, liikmesriigid ja Euroopa Liitu kuulumise tähtsus Eesti jaoks; näited Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevatest kohustustest, õigustest ja võimalustest riigi ja üksikisiku tasandil.

Üksikisik ja ühiskond

Mõisted: *eraelu, õppimisoskused, elukestev õpe, karjääri planeerimine, plagiaat, autoriõigus, viitamine, meedia, sotsiaalmeedia, reklaam; riskikäitumine, riskide maandamine, toimetulek kriisidega.*

Karjäär ja elukestev õpe, isiklike tugevuste ja huvide analüüs; stereotüüpide roll elukutsete puhul; tööle kandideerimine, avaliku konkursi tähendus ja tähtsus; meedia ja sotsiaalmeedia ning erinevate tekstide hindamine, sealjuures uudise, vaeuudise ja propaganda eristamine; autoriõiguse tähendus ja nõuetekohane viitamine; reklaami liikide määratlemine ja isikliku reklaamitarbimise analüüs; sotsiaalmeediaga seotud riskid, riskide maandamine; võimalikud kriisisituatsioonid ja nendega toimetulek; eraelu puutumatus, üksikisiku võimalused erinevates ühiskonnaelu sektorites.